

3. Задунайський В. Відродження українських козацько-лицарських традицій бойового мистецтва на Донеччині // *Межэтнические культурные связи в Донбассе: история, этнография, культура.* – Донецьк, 2000. – С.175-176.
4. Задунайський В. Козацько-лицарське мистецтво – сутність української козацької спадщини // *Вісник наукового товариства ім. Шевченка.* – Донецьк, 2001. – Т.1. – С. 78.
5. Левків В.І. Використання засобів української народної фізичної культури у фізичному вихованні дітей молодшого шкільного віку: Автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вихов. і спорту. – Луцьк, 1998. – 18 с.
6. Левків В. Методика застосування засобів української народної фізичної культури у фізичному вихованні дітей молодшого шкільного віку // *Молода спортивна наука України: Матеріали I Всеукр. наук. конф. аспірантів галузі фіз. к-ра і спорт.* – Львів: ЛДІФК, 1997. – С. 53-55.
7. Мартинюк Л. Роль генетичних чинників у формуванні та розвитку українського рукопашу // *Орієнтири.* – 2000. - № 2. – С.27-36.
8. Пилат В. Бойовий Гопак. - Львів: Галицька видавнича спілка, 1999. – 336 с.
9. Приступа Є.Н. Народна фізична культура українців. - Львів. УСА, 1995. - 254 с.
10. Притула О. Авторська навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл з українського бойового мистецтва "Спас". - Запоріжжя: Школа Запорізького традиційного козацького бойового мистецтва "Спас", 1998. – 60 с.
11. Тимчак Я.В. Військово-фізична підготовка в Україні (IX – XVIII ст.) // Автореф. дис. ... к. н. з фіз. вих. і спорту. – Луцьк, 1998. – 16 с.
12. Цьось А.В. Українські народні ігри та забави. – Луцьк, 1994. – 96 с.
13. Цьось А. Теорія та методика проведення українських народних ігор // *Теорія і методика фізичного виховання і спорту.* – 2001. – № 2-3. – С. 82-87.

THE SOCIAL-POLITICAL AND CULTUROLOGICAL INFLUENCE ON THE FORMATION OF UKRAINIAN NATIONAL MARTIAL ARTS IN THE END OF 20 CENTURY

VELYCHKOVYCH MYKOLA

Lviv State Institute of Physical Culture

The factors which influence on the formation and development of national martial arts in Ukraine in the end of 20th century are observed in the article.

ТРАДИЦІЇ ВШАНУВАННЯ ПЕРЕМОЖЦІВ АТЛЕТИЧНИХ ІГОР У ПІВНІЧНОМУ ПРИЧОРНОМОР'І В АНТИЧНИЙ ПЕРІОД

ОКСАНА ГРЕЧАНЮК

Львівський державний інститут фізичної культури

Дослідженням традицій набутих упродовж віків надається велика увага у будь-якій сфері діяльності людини. Знання історичного досвіду дозволяє глибше пізнати, проаналізувати та спрогнозувати події, які відбуваються у сучасному

суспільстві. Однією із мало досліджених ділянок залишається вітчизняна історія фізичної культури, а, особливо, найдавніші періоди.

Поява, починаючи із VI ст. до н.е., на території сучасної південної України давньогрецьких міст (Ольвія (поблизу Миколаєва), Пантікапей (Керч), Херсонес (Севастополь), Тіра (Білгород-Дністровський) та ін.) спонукала до поширення на наших землях атлетичної культури еллінів. Праукраїнські території в античний період були охоплені системою фізичного виховання та атлетики, характерними для Стародавньої Греції й, таким чином, були невід'ємною частиною феномену еллінської фізичної культури. Зазначені факти залишаються на сьогодні не достатньо дослідженими, що спонукає до подальшого вивчення цих питань.

Тому метою нашого дослідження стало вивчення традицій вшанування переможців атлетичних ігор у Північному Причорномор'ї в античний період, на основі використання археологічних і епіграфічних джерел, праць античних авторів та аналізу новітньої вітчизняної та зарубіжної літератури з даної тематики.

Протягом V ст. до н.е.-III ст. н.е. у північнопричорноморських полісах відбувалися святкування, в які входили і спортивні змагання, що присвячувалися олімпійським богам і героям. Це були: Ахіллеї – на честь Ахілла – в Ольвії; Аполлонії – на честь Аполлона – в Ольвії та містах Боспорського царства; Гермеї – на честь Гермеса – в Ольвії, Херсонесі та Горгіппії; Гераклеї – на честь Геракла – в Херсонесі та ін.

Перемога у змаганнях високо цінувалася стародавніми греками, оскільки за їхніми уявленнями вона була божественним вибором. Тому переможець удостоювався різноманітних нагород та почесей. Особливою увагою оточували переможців на загальногрецьких змаганнях у Олімпії, Дельфах, Афінах та ін. Їхні імена викарбовували на мармурових плитах, їм споруджували статуї за життя, надавали високі посади та різні привілеї [19, s.26-28; 3, с. 60-64; 18].

У північнопричорноморських полісах збереглися традиції вшанування переможців у агонах.

Зокрема, в ряді випадків атрибутами перемоги в атлетичних іграх були тенії та вінки [15]. Теніями атлету-переможцю пов'язували голову, плече або стегно. За свідченням Павсанія, Ніка в Олімпії тримає в руках тенії [9, V, 11, 1]. Ксенофонт підкреслює, що як офіційну нагороду переможцю підносили не вінок, а тенії [5, Symp., V. 9]. Ютнер припускає, що у першій половині IV ст. до н.е. цей офіційний звичай припинив своє існування, але глядачі продовжували дарувати переможцям тенії [16, s. 48]. Зображення атлетів пов'язаних теніями, а також самих стрічок зустрічається на багатьох витворах давньогрецького мистецтва [16, s.42-48; 10, № 65, № 80, табл. LIX, 3; 8; 1, с. 210 і наст.]. Про збереження у Північному Причорномор'ї традиції відзначення атлетів пов'язуванням теній свідчить зображення на надгробку херсонесця Феофанта, сина Апеманта (кінець IV-початок III ст. до н.е.), де поруч із іншим палестичним інвентарем показані вовняні стрічки [12, № 172]. Подібний сюжет знаходимо також на червонофігурній гідрії із Пантікапею, де намальовано надгробну стелу, прикрашену стрічками: у центрі висить тенія зі шворками, а довкола пов'язка з кінцями, що спускаються по боках [8; 1, с. 210]. Відомим є поліхромний фриз у пантікапейському склепі IV-III ст. до н.е., де також зображені тенії [11, с. 71-82, табл. XXVI-XXVII]. У цьому ж розписі бачимо посудини для оливкової олії, стригіль та, що важливо, вінки. Зображення

останніх свідчать про побутування у північнопричорноморських містах ще однієї традиції вшанування переможців атлетичних ігор – нагородження вінками.

На думку кримської вченої Е.І.Соломонік, “переможні стрічки у поєднанні із приладдям атлета на стелі Феофанта дозволяють вважати, що він був неодноразовим переможцем у змаганнях, очевидно, не тільки херсонеських, але й всегрецьких” [12, с. 183]. Щодо подібного сюжету у розпису пантікапейського склепу, у захованні якого, до того ж, було знайдено стригіль [11, с. 71-82, табл. XXVI-XXVII], можна висловити таке ж припущення.

Окрім того, нагородою атлету, що переміг у північнопричорноморських агонах, служили також різноманітні призи з відповідними написами. Так, у 1891 році при розкопках Херсонесу було знайдено чорнолакову чашу IV-III ст. до н.е. з графіті, що засвідчувало, що це нагорода за змагання у бігу [14, № 81]. У одній із херсонеських споруд лежав глиняний світильник із зображенням сцени боротьби та витисненим на дні написом “щасливий” [7, с. 188 і наст., рис. 40]. У могилі херсонеського некрополя було виявлено виготовлений із срібла диск для метання [6, с.67], який, очевидно, послужив нагородою атлету-переможцю у змаганнях з метання диску. На думку харківського вченого В.І.Кадеєва, та обставина, що приз був виготовлений із срібла може свідчити, що він належав професійному атлету, оскільки непрофесіонали зазвичай отримували дуже скромні нагороди [2, с. 178-179].

Ще одним способом ушанування переможців атлетичних ігор у Північному Причорномор’ї було занесення їхніх імен до викарбуваних на кам’яних плитах агоністичних каталогів, де зазначався також вид змагань, у якому була отримана перемога. Такі списки могли бути реєстром, що складався впродовж багатьох років, фіксуючи переможців одних змагань. Так, зокрема, видатна пам’ятка північнопричорноморської епіграфіки III ст. н.е. – горгіппійський агоністичний каталог [4, № 1137] – створювався впродовж щонайменше п’ятдесяти років. Він повідомляє 226 імен переможців у чотирьох видах вправ на святкуваннях на честь Гермеса. Зауважимо, що списки атлетів, які здобули першість в агонах, могли складатися також за результатами лише одних окремо проведених ігор. Такі види агоністичних каталогів зустрічаємо найчастіше у Херсонесі [17, № 434; 435; 13, № 20]. Таким чином, переможцям атлетичних агонів у Північному Причорномор’ї надавалася особлива шана увіковіченню їхніх імен в історії, оскільки, викарбувані на кам’яних плитах списки переможців зберігалися впродовж віків.

Очевидно, що у північнопричорноморських містах була також традиція встановлення пам’ятників на честь атлетів, що перемагали у атлетичних іграх. Підтвердженням цьому є знайдений у Ольвії мармуровий базис (III ст. до н.е.), на якому колись знаходилася статуя на честь переможця із написом присвяченим Гермесу. У цьому написі повідомлялося, що Нікодром, син Діонісія, який виконував обов’язки гімнасіарха дякує за перемогу сина у бігу [17, № 186].

Таким чином, переможці атлетичних ігор у Північному Причорномор’ї удостоювалися від співгромадян різноманітних почесностей. Це свідчить, що у північнопричорноморських містах перемозі у агонах надавалася така ж велика вага, як і у материковій Стародавній Греції. У полісах на берегах Понту Евксінського атлетів-переможців увінчували вінками та пов’язували теніями, нагороджували

призами із відповідними написами, увіковічували їхні імена в камені, а також встановлювали на їхню честь пам'ятники.

ГЛУМАЧНИЙ СЛОВНИК ОКРЕМИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ТЕРМІНІВ

1. *Агони* – змагання.
2. *Агоністичний каталог* – список переможців у іграх із зазначенням виду вправи, у якій була одержана перемога.
3. *Гідрія* – глиняна посудина у формі глечика з горизонтальними ручками.
4. *Графіті* – стародавні написи, малюнки надряпані на стінах будівель, на посудинах тощо.
5. *Епіграфічні джерела* – стародавні та середньовічні написи на каменях, металічних, дерев'яних, кістяних, скляних і керамічних виробках.
6. *Поліс* – давньогрецька держава-місто, яка одночасно була громадською спільнотою повноправних громадян. До території полісу належали власне міський центр і *хора* – сільськогосподарські угіддя.
7. *Понт Евксінський* (дослівно море гостинне) – давньогрецька назва Чорного моря.
8. *Стригіль* – серповидний предмет, яким атлети очищували тіло від суміші піску, бруду та оливкової олії після занять фізичними вправами.
9. *Тенія* – вовняна стрічка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блаватский В.Д. *История античной расписной керамики*. – Москва, 1953. – 304 с.
2. Кадеев В.И. *Херсонес Таврический: Быт и культура (I-III вв. н.э.)*. – Харьков, 1996. – 208 с.
3. Колобова К.М., Озерецкая Е.Л. *Олимпийские игры*. – Москва: Изд-во Министерства просвещения РСФСР, 1958. – 64 с.
4. *Корпус боспорских надписей*. – Москва; Ленинград: Наука, 1965. – 951 с.
5. *Ксенофонт. Сочинения: В 5 т.: Пер. Г.А. Янчевецкого*. – Ревель, 1895.
6. Мансветов И. *Историческое описание древнего Херсонеса и открытых в нем памятников*. – Москва, 1872.
7. *Материалы и исследования по археологии СССР*. – 1953. – Вып. 34. – С.188.
8. *Отчет археологической комиссии*. – 1903. – Рис. 320.
9. Павсаний. *Описание Эллады: В 2-х томах: Пер. С.П.Кондратьева*. – Москва: Ладомир, 1994. – Т.1 – 363 с.; – Т.2. – 590 с.
10. Передольская А.А. *Краснофигурные аттические вазы в Эрмитаже*. – Ленинград, 1967.
11. Ростовцев М.И. *Античная декоративная живопись на юге России: В 2 т.* – Санкт Петербург, 1914. –Т.1. –537 с.; – Т.2. – 113 с.
12. Соломоник Э.И. *Новые эпиграфические памятники Херсонеса*. – К.: Наукова думка, 1973. – 283 с.
13. Соломоник Э.И. *Новые эпиграфические памятники Херсонеса*. – Киев: Наукова думка, 1964. – 196 с.
14. Толстой И.И. *Греческие граффити древних городов Северного Причерноморья*. – Москва; Ленинград: Изд-во АН СССР, 1953. – 155 с.

15. Hyde W.W. *Olympic Victor Monuments and Greek Athletic Art.* – Washington, 1921.
16. Jüthner J. *Siegeskranz und Siegesbinde. Jahreshefte d. Österreich arch. Inst., I, 1, 1898.*
17. Latyshev V. *Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti Euxini Graecae et Latinae.* – Petropoli, 1916. – Vol. I, – Ed. 2. – 594 p.
18. Moretti L. *Olympionikai, i vincitori negli antichi ahoni olympici.* – Atti della *Academie Nationale dei Lincei. Classe dei Scienze morali, storiche e filologiche, 1957/ – Ser. 8. – Vol. 8(2).*
19. Schröder B. *Der Sport im Altertum.* – Berlin. 1927.

THE TRADITIONS OF REWARDING OF THE WINNERS OF ATHLETIC GAMES IN THE NORTHERN COAST OF THE BLACK SEA IN THE ANTIQUE PERIOD

HRECHANYUK OKSANA

Lviv State Institute of Physical Culture

The winners of athletic games on the Northern coast of the Black sea received from the compatriots various honours. It testifies, that in cities of Northern coast of the Black sea the victory in competitions was appreciated not less, than in Ancient Greece. In the cities on the coast of the Black sea of the athletes-winners were awarded with a wreath and tied with woolen tapes, awarded with prizes with the appropriate inscriptions, immortalized their names in a stone, and also established in their honour monuments.

СТРАТЕГІЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ У КИЇВСЬКІЙ РУСІ

НІНА ДЕДЕЛЮК

ПТУ ЛДТУ

Необхідність суспільства у здорових, фізично підготовлених людях, породжувала прагнення пізнавати закономірності фізичного розвитку і на цій основі розвивати систему фізичного виховання. Ще в глибоку давнину лікарі і філософи відзначали необхідність фізичного навантаження для здоров'я людини. Підкреслювалось, що немає таких ліків, які можуть замінити рух, у той час, як рухова активність здатна замінити багато ліків.

Накопичення емпіричних знань привело до необхідності вивчення способів передачі рухового досвіду і стало однією з підстав виникнення форм і методів фізичного виховання. Ідеалом виховання в Київській Русі вважалася здібна, мудра, удатна і сильна особистість. Енергійний та ініціативний герой був у центрі уваги життя людей. Виник естетичний ідеал виховання молоді, наділений надприродними тілесними і духовними здібностями легендарного героя, який вступає в боротьбу за свій народ і перемагає. Він має, в першу чергу, високий фізичний розвиток і фізичну підготовленість.

У стародавніх літописах, насамперед висвітлювались фізичні здібності князів: „Був же Ростислав муж доблесний у бою, а на зріст ставний і красень лицем“ [3,с.103]; „Лев був князь мудрий і хоробрий, і сильний у бою, – немало бо показав він мужності своєї у многих ратях“; „Бо же Святослав тілом легкий і вельми хоробрий“ [3,с.451]. У згадках про давньоруських князів зазначалася їхня фізична підготовленість, а також доблесть і сила в бою, добродієність, мужність і самовідданість, яка надихала воїнів і служила прикладом